

Sanja Klempić Bogadi: The Community Deserves a Future: Demographics and the Future of Serbs in Croatia

Jesenski and Turk, Serbian National Council, Zagreb, 2025, 267 pp.

Sanja Klempić Bogadi: Zajednica zaslužuje budućnost: Demografska slika i budućnost Srba u Hrvatskoj

Jesenski i Turk, Srpsko narodno vijeće, Zagreb, 2025, 267 str.

Knjiga pruža detaljan uvid u sociodemografske promene Srba u Hrvatskoj, fokusirajući se na period nakon raspada Jugoslavije i formiranja samostalne Republike Hrvatske. Kroz analizu popisa stanovništva, demografske statistike, promena zakonske regulative i političkih okvira i originalno empirijsko istraživanje, u knjizi su prikazani izazovi sa kojima se suočava srpska zajednica u očuvanju kulturnog identiteta, ali i problem asimilacije i depopulacije zbog migracija i nepovoljne demografske strukture stanovništva.

Autorka sagledava ključne aspekte centralne teme knjige, kao što su etnička mimikrija, društvena distanca, diskriminacija, ali i specifičnosti migracijskih obrazaca i populacionog starenja i njihov uticaj na svakodnevni život. Metodološki, prof. dr Klempić Bogadi – naučna savet-

nica u Institutu za istraživanje migracija u Zagrebu, kombinuje kvantitativna i kvalitativna istraživanja koja doprinose sveobuhvatnijem razumevanju problema. Konceptualno-metodološki okvir obuhvata analize popisa stanovništva i socioekonomskih istraživanja, kao i sopstveno anketno istraživanje, pružajući utemeljen prikaz stanja srpske zajednice u Hrvatskoj. Takav pristup omogućava potpuniji uvid u različite aspekte života Srba u Hrvatskoj, dok su biografski intervjui korišćeni kao sredstvo za bolje razumevanje individualnih iskustava povratnika.

Monografija je znalački osmišljena i vešto strukturirana, u skladu sa dobrom praksom sveobuhvatnih demografskih studija, kakvih je danas sve manje. Na taj način, pruža celovit uvid u recentnu istoriju i aktuelne sociodemografske procese

u okviru srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj, i postaje lako prijemčiva i čitaocima koji nemaju predznanje o ovoj temi. Za takav pristup bilo je neophodno ne samo izuzetno znanje iz oblasti demografije i geonauka, te metodološka svestranost, već i vrstan dar da se, neretko suvoparno i hermetično prikazani, demografski pokazatelji predstave i interpretiraju na razumljiv i jasan način.

Knjiga se sastoji od 14 poglavlja. Veoma bogato je opremljena grafikonima, tematskim kartama i tabelarnim prikazima, čime predstavlja i svojevrstan izvor i vredno polazište za dalja istraživanja. Uvodna poglavlja knjige pružaju istorijski kontekst koji objašnjava kako su politički i društveni događaji oblikovali sadašnju poziciju srpske manjine u Hrvatskoj. Između ostalog, objašnjava se tranzicija statusa Srba od konstitutivnog naroda do nacionalne manjine, ističući kako su novonastale političke tenzije nakon raspada Jugoslavije doprinele stvaranju nejednakosti i nesigurnosti unutar zajednice.

Autorka razmatra migracijske obrascе, beležeći egzodus srpske populacije tokom i nakon ratova 1990-ih, uz analizu povratka Srba u Hrvatsku u postkonfliktnom razdoblju. Međutim, istraživanje pokazuje da se povratak često odvija otežano i da je povratnicima suočavanje s ekonomskom i društvenom nestabilnošću stalna prepreka. Analizom socio-ekonomskih faktora u knjizi se zaključuje kako su starosne i invalidske penzije te socijalne naknade glavni izvori prihoda za većinu povratnika, ali da ova ekonomska situacija nije održiva, jer povratnici i dalje ostaju među najsiromašnijim stanovništvom u Hrvatskoj.

Knjiga, takođe, pruža uvid u izazove vezane za socijalnu distancu i kulturnu integraciju srpske zajednice u Hrvatskoj, analizirajući njihovu percepciju o položaju unutar hrvatskog društva i nivo

zadovoljstva životom. Dodatno, poglavlja koja pokrivaju pitanja državljanstva objašnjavaju pravne prepreke s kojima su se povratnici često susretali, što je dodatno komplikovalo njihovu punu integraciju u društvo. Autorka posebno ispituje osećaj identiteta i pripadnosti srpske zajednice, ističući kako su diskriminacija i predrasude ostavile dubok trag na zajednicu, koja često traži „etničku mimikriju“ kako bi izbegla socijalne konflikte.

DETALJNA ANALIZA SADRŽAJA

Prva dva poglavlja pružaju temelj za razumevanje demografskih izazova sa kojima se suočava srpska zajednica u Hrvatskoj kroz istorijski, pravni i metodološki okvir. U uvodu knjige, autorka postavlja kontekst problema kroz istoriju suživota u multietničkim zajednicama na teritoriji Hrvatske. Nakon raspada Jugoslavije, položaj Srba u Hrvatskoj radikalno se promenio, jer su Srbi, do tada konstitutivni narod, postali nacionalna manjina. Između ostalog, prof. Klempić Bogadi obrađuje pojmove „narod“, „narodnost“ i „manjina“ kako bi ukazala na promene koje je donela tranzicija od Jugoslavije do samostalne Hrvatske. Takođe, navedeni su izazovi u vezi sa zaštitom prava Srba u Hrvatskoj, uz analizu zakonodavnog okvira koji je promenjen usvajanjem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina 2002. godine.

Drugo poglavlje opisuje metodologiju istraživanja koje uključuje analizu popisa stanovništva iz perioda od 1991. do 2021. godine, kao i statistike vitalnih događaja. Autorka ukazuje na metodološke promene u samom popisu stanovništva koje su uključivale nove kriterijume. Posebno je važna promena koja je nastupila od popisa 2001. kada je uveden koncept „uobičajenog mesta stanovanja“, koji više odgovara stvarnom stanju populacije.

Empirijsko istraživanje, namenski sprovedeno za potrebe ove studije, koristilo je mešovitu metodologiju prikupljanja kvalitativnih i kvantitativnih podataka kroz anketiranje. Anketa je sadržala 68 pitanja koja su bila strukturirana u jedanaest celina kako bi što preciznije prikazala stanje srpske zajednice i omogućila bolje razumevanje njihovih svakodnevnih izazova i budućih perspektiva.

Od trećeg do petog poglavlja, dat je prikaz populacione dinamike Srba u Hrvatskoj, njihov detaljan prostorni razmeštaj na nivou županija i jedinica lokalne samouprave, te promene najvažnijih pokazatelja prirodnog kretanja. Kretanje broja Srba u Hrvatskoj prikazano je za period 1948-2021, s posebnim naglaskom na promene tokom rata 1990-ih i u periodu nakon njega. Različite stope rasta su zabeležene u svakom periodu između popisa. Ipak, već nakon 1971. primećuje se pad zbog migracija i smanjenja fertiliteta. Nakon rata, depopulacija je intenzivirana zbog iseljavanja i pada nataliteta, a negativni demografski trendovi ostaju karakteristični do danas. Prirodno kretanje Srba u Hrvatskoj analizirano je kroz različite demografske pokazatelje, kao što su stope nataliteta, fertiliteta, mortaliteta i prirodne promene stanovništva. Dat je veoma detaljan pregled teritorijalne distribucije Srba, uz tabularni, grafički i kartografski prikaz broja i udela Srba i dinamike njihovog prirodnog kretanja u poslednjim decenijama. Uglavnom, rezultati pokazuju negativan prirodni priraštaj od sredine 1980-ih do danas, što u kombinaciji s migracijama doprinosi opštem smanjenju broja Srba u Hrvatskoj. Poglavlje zaključuje da bez mera revitalizacije i podrške mladim generacijama, očekivanja za prirodni rast nisu optimistična.

U poglavljima 6-9, autorka se bavi migracijskim karakteristikama i procesima koji odlikuju Srbe u Hrvatskoj u poslednje tri decenije.

Data je detaljna slika izazova s kojima se suočava srpska zajednica u Hrvatskoj, uključujući složenost migracijskih tokova, iskustvo izbeglištva, probleme u povratku, te pravne barijere u vezi sa državljanstvom. Način na koji su poglavlja strukturirana i važnost koja im je data veoma jasno pokazuju stav autorke o izuzetnom značaju koji migracije imaju na promene koje su se desile u srpskoj zajednici u Hrvatskoj nakon 1991. Migracioni faktor uopšte važi za najteže predvidiv u populacionoj dinamici savremenih društava, stoga je naročito bitno što je prof. Klempić Bogadi probala da ga osvetli iz što je moguće više uglova, uključujući izvanredne nalaze empirijskog istraživanja sprovedenog u ovoj zajednici. Time je nedvosmisleno istaknuto da je migracioni faktor u slučaju populacione dinamike i strukturnih promena Srba u Hrvatskoj imao dodatnu težinu i da je bez dubljeg pronicanja u njegove determinante i osobnosti nemoguće razumeti ni recentne ni predstojeće sociodemografske promene u srpskoj zajednici u Hrvatskoj. U tom smislu, posebnu vrednost donosi razmatranje tokova i posledica izbeglištva i potonjeg procesa povratka, gde je analiza pokazala da je migracijsko iskustvo i dalje dominantno kod većine Srba u Hrvatskoj. Povratak izbeglica prikazan je kao kompleksan i često neuspešan proces, jer mnogi povratnici zbog ekonomskih i društvenih poteškoća napuštaju Hrvatsku po drugi put. Povratak nije uvek trajan zbog izazova s integracijom. Mnogi od povratnika suočeni su s nedostatkom adekvatne podrške za reintegraciju i poteškoćama u sticanju vlasništva, a dodatno, nepovoljna infrastruktura u ruralnim područjima, gde se većina povratnika nastanila, doprinosi njihovom ponovnom iseljavanju. Poseban fokus

je na stambenim izazovima s kojima su se susreli bivši nosioci stanarskog prava koji su napustili Hrvatsku tokom rata. Za te povratnike država je razvila posebne mere za stambeno zbrinjavanje putem najma ili finansijske pomoći za popravke kuća. Međutim, implementacija tih mera bila je problematična, što se posebno ogleda u manjim brojevima zbrinutih povratnika u većim gradovima. Dodatno, iako je prvobitno zamišljeno da povratnici budu samo zaštićeni najmoprimci, kasnije su im omogućeni povoljniji uslovi za otkup stambenih jedinica.

Ništa manje značajno je poglavlje koje se bavi pravnim izazovima vezanim za sticanje državljanstva. Izloženi su problemi koje su Srbi imali sa sticanjem hrvatskog državljanstva, što je često uzrokovano zakonima koji su omogućavali odbijanje državljanstva iz razloga nacionalnog interesa. Ova poglavlja sugerišu da je proces povratka i integracije srpske manjine opterećen nizom pravnih i društvenih prepreka koje značajno otežavaju potpunu integraciju i normalizaciju odnosa.

U poglavljima 10-13 autorka se bavi relevantnim sociodemografskim strukturama Srba u Hrvatskoj, uključujući polno-starosnu, obrazovnu i ekonomsku strukturu, ali i kvalitetom života ove zajednice. Analiza prikazuje trendove starenja populacije, što je rezultat niskog nataliteta i visoke emigracije mladih – prosečna starost Srba u Hrvatskoj kontinuirano raste, dok je udeo mladih veoma nizak. Obrazovna struktura Srba ukazuje na niže prosečne obrazovne nivoe u poređenju s nacionalnim prosekom, što je posledica migracija obrazovnijih osoba i nižeg nataliteta i posledično dodatno otežava njihovu ekonomsku integraciju i smanjuje mogućnosti zapošljavanja. Većina ispitanika oslanja se na penzije kao glavni izvor prihoda, a ruralna područja,

gde su Srbi pretežno naseljeni, karakterišu ograničeni radni i obrazovni resursi.

Poglavljje koje tretira pitanja kvaliteta života i demografske održivosti posvećeno je subjektivnim i objektivnim aspektima kvaliteta života, uključujući materijalno stanje, zadovoljstvo životom i infrastrukturu. Poseban naglasak je stavljen na povezanost između kvaliteta života i demografske održivosti. Teški uslovi, kao što su ekonomska nesigurnost i slaba infrastruktura, negativno utiču na zadovoljstvo i osećaj sigurnosti među Srbima u ruralnim područjima što otežava demografski opstanak, ali i održiv povratak i integraciju srpske zajednice u društvo.

Analiziran je socioekonomski status Srba i njihovih domaćinstava, s posebnim naglaskom na prihode i finansijske teškoće. Važno je napomenuti da visok udeo osoba bez prihoda ili s minimalnim socijalnim naknadama ukazuje na trajne ekonomske poteškoće i zavisnost o državnoj pomoći, što stvara dodatni teret za povratničku populaciju. Takođe, u ovom delu knjige, detaljno se opisuju neadekvatna infrastruktura u ruralnim područjima. Iako je postojanje osnovne komunalne infrastrukture ključno za kvalitet života, mnoge ruralne sredine i dalje se suočavaju s ograničenim pristupom struji, vodi, te osnovnim društvenim sadržajima kao što su škole i zdravstvene ustanove. Ovi uslovi otežavaju svakodnevni život i smanjuju dugoročnu održivost tih zajednica.

U poslednjem poglavlju sumiraju se ključni nalazi i daju preporuke za buduće politike koje bi mogle poboljšati položaj Srba u Hrvatskoj. Budući da prirodni priraštaj ostaje negativan, a stopa emigracije visoka, autorka predviđa da će populacija Srba u Hrvatskoj, reklo bi se sasvim očekivano, nastaviti da opada, sugerišući da je za opstanak i revitalizaciju zajednice

potrebna strateška podrška, uključujući unapređenje infrastrukture, stimulisanje povratka mladih i ulaganje u obrazovne i ekonomske programe. Takođe, razmotrene su mogućnosti za integraciju sezonskih i radnih migranata iz Srbije i Bosne i Hercegovine, posebno mladih, kao potencijalni resurs za revitalizaciju srpske zajednice u Hrvatskoj. Autorka smatra da bi trajno naseljavanje radnih migranata moglo doprineti povećanju broja Srba, ali i da bi lokalne organizacije trebalo da prilagode svoje aktivnosti za podršku ovim novim grupama. Starija populacija koja se povratnički nastanila u ruralnim sredinama ima ograničene mogućnosti za aktivan doprinos lokalnoj ekonomiji, a slab priliv mladih dodatno opterećuje strukturu zajednice. Takođe, uočeni su problemi u dostupnosti javnih usluga i komunalne infrastrukture, posebno u ruralnim područjima gde su Srbi pretežno naseljeni. Nedostatak javnog prevoza, osnovnih zdravstvenih usluga i obrazovnih institucija dodatno otežava povratak i ostanak mladih u ovim sredinama. Zaključak je da su migracija i demografsko starenje ključni izazovi za demografski opstanak Srba u Hrvatskoj, te je u knjizi naznačena potreba za jačom integracionom politikom kako bi se očuvao njihov kulturni i društveni identitet. Autorka predlaže nekoliko strateških pravaca za očuvanje srpske zajednice u Hrvatskoj:

1. Poboljšanje infrastrukture: Ulaganje u infrastrukturu, posebno u ruralnim sredinama, moglo bi poboljšati kvalitet života i privući povratnike. To uključuje razvoj saobraćajnih mreža i bolji pristup obrazovnim i zdravstvenim uslugama.

2. Podsticaje za ekonomski razvoj: Mere za ekonomski razvoj lokalnih zajednica koje uključuju podsticaje za otvaranje malih i srednjih preduzeća,

kao i subvencije za mlade porodice koje se odluče za povratak.

3. Povećanje svesti i promocija tolerancije: Ističe se i potreba za daljim radom na promociji tolerancije i suzbijanju diskriminacije u lokalnim sredinama, što bi pomoglo lakšoj integraciji i povećanju osećaja sigurnosti među pripadnicima srpske zajednice.

ZAKLJUČAK

Knjiga *Zajednica zaslužuje budućnost: Demografska slika i budućnost Srba u Hrvatskoj* nudi temeljan i iscrpan uvid u demografske i društvene izazove srpske zajednice u Hrvatskoj, analizirajući njenu prošlost, sadašnjost i perspektive za budućnost. Cilj knjige je da prikaže demografske trendove, migracijske obrasce, socioekonomske izazove i status Srba u Hrvatskoj kroz različite aspekte svakodnevnog života, ističući ključne probleme i prepreke koje stoje na putu održivosti srpske zajednice u Hrvatskoj.

Kombinujući kvantitativne i kvalitativne demografske, statističke i empirijske metode, autorka istražuje ključne demografske promene od perioda raspada Jugoslavije do danas. Posebna pažnja je posvećena socijalnim i ekonomskim pitanjima, kao i pravu na povratak i stambeno zbrinjavanje bivših nosilaca stanarskih prava. Ključne teme, kao što su migracije, povratak, socioekonomski status, infrastruktura i usluge, te kvalitet života, temeljno su obrađene, čime knjiga postaje relevantna studija o marginalizaciji i izazovima manjinskih zajednica.

Zajednica zaslužuje budućnost: Demografska slika i budućnost Srba u Hrvatskoj predstavlja sveobuhvatno sociodemografsko istraživanje koje kombinuje različite aspekte položaja srpske zajednice u Hrvatskoj, uključujući istorijski, geografski, socioekonomski, pravni i politički.

Kroz prikaz svakodnevnih problema i prepreka, knjiga poziva na dublje promišljanje i potrebu za dodatnim reformama kako bi se poboljšao položaj srpske manjine u hrvatskom društvu. Prof. Klempić Bogadi naglašava važnost uključivanja srpske zajednice u sve društvene tokove i podržavanje njihovih prava kroz sveobuhvatnu politiku, jer tek kroz takav pristup zajednica može ostvariti stabilnu i sigurnu budućnost. Studija u celini predstavlja odličan doprinos proučavanju manjinskih zajednica u post-konfliktnim društvima

i može biti od koristi istraživačima, studentima društvenih nauka i onima koji se bave pravima manjina.

Vladimir Nikitović

Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia

Correspondence:

Vladimir Nikitović, Institute of Social Sciences,
45 Kraljice Natalije St., 11000 Belgrade, Serbia

Email:

vnikitovic@idn.org.rs

How to cite: Nikitović, V. (2025). Sanja Klempić Bogadi: The Community Deserves a Future: Demographics and the Future of Serbs in Croatia. *Stanovništvo*, 63(1), 191–196. <https://doi.org/10.59954/stnv.691>

<https://doi.org/10.59954/stnv.691>